

В. Л. Скуратівський

## Культура традиційна

**КУЛЬТУРА ТРАДИЦІЙНА** – тип архаїчної [культури](#), у якому усі цінності, інститути, спосіб існування спрямовано на ретельне збереження, обов'язкове відтворення попередніх форм. К. т. характерна для ранніх періодів культури як гол. спосіб організації тодіш. люд. [досвіду](#) та [поведінки](#). К. т. – перший етап *ноосфери*, доба [емансипації](#) людини із тварин. світу у напрямі творення не біол., а культур. засобів до свого перебування у [біосфері](#). Сукупність ранніх культур людства аж до т. зв. неоліт. революції та перших розвинених, клас.-диференційов. суспільств постає саме у вигляді К. т. Найбільш характерною її рисою є інтенсивне «знак. виробництво» – [обряди](#), [звичаї](#), ритуали, табування магич. операцій (див. *Магія*), які мали зберегти, відтворити, подовжити попередні сусп. [норму](#), [канон](#), [традицію](#). К. т. – своєрід. ансамбль, конгломерат різноманіт. знаків, паролів, сигналів та ін. семіотич. інструментів до того збереження. Подальша історія людства у своєму розвитку зміщується у бік не тільки збереження минулого, а й створення нових форм сусп. життя, нових часових орієнтацій, уже не так жорстко залежних від минулого. У люд. історії можна виділити суспільства давніх, пізніших і вже нових їхніх інформацій та суспільства К. т., які продовжують зберігати ранні форми, особливо в ситуації повної або частк. ізоляції від новочас. суспільств. Зрештою, можна при цьому вказати лише на кілька зразків згаданої абсолют. жорсткої орієнтації на минуле, на колись вироблені ними знак. системи. Це т. зв. застигли ескімос. цивілізація (А.-Дж. Тойнбі) та культура австрал. аборигенів, носії К. т. яких тисячоліттями існували у своїх первіс. канонах. Світ. (насамперед новоєвроп.) історія кілька століть тому, використовуючи можливості сучас. [цивілізації](#), розпочала входження у простір таких К. т., що означало їхній занепад чи навіть ліквідацію воєнно-колоніал. засобами на користь «сучасності». Нині послідовна К. т. перебуває під загрозою повного зникнення, декадансу або ж зберігається як своєрід. антропол. заповідник на околицях глобалізов. світу (напр., індіан. племена у бас. Амазонки). Водночас спадщина К. т., особливо знаково-семіотична, у пізньому Просвітництві, *романтизмі*, *позитивізмі* і породжених ним чітких формах наук. описання викликала гострий інтерес з боку сучасності. Численні релікти, рудименти К. т. наявні у житті навіть найбільш розвинених новіт. суспільств у худож., юрид. царинах, *фольклорі*, сучас. побуті. Так, будь-яка природна мова у всіх структурах і нині зберігає особливості, що виникли у культур. архаїці, яка колись послідовно дотримувалася у своїй

обрядовості певних правил, до яких науковці 20 ст. виявили колосал. інтерес. У прагненні осмислити походження людини, становлення її культури створ. величез. за обсягом етнол. і культурно-антропол. літературу, де ретельно виствітлено всі аспекти К. т. Накопичення цієї літ-ри відбувається на злободен. драм. тлі зникнення остан. залишків К. т. Сьогодні К. т. зберігає своє значення і як особливий інструмент для пояснення все ще числен. архаїч. сторін цивілізації, і як велетен. зібрання фактів, що допомагають осмислити походження, становлення і майбутнє людини. На тер. сучас. України після неоліт. революції виник колосал. конгломерат первіс. культур різного типу, але обов'язково позначених найбільш суттєвими ознаками К. т. Як засвідчують численні археол. факти, ці риси увійшли до ранньослов'ян. культури, яка стала основою укр. культури. Слов'ян. семіотичні моделюючі системи (В. Іванов, В. Топоров) – сукупність знаків, нагромаджена давньою архаїкою на тер. етніч. України, зафіксована в укр. звичаях і фольклорі, що стало світогляд. основою становлення укр. етносу в історії аж до його перетворення на націю. Особливістю К. т. є те, що в розмаїтих колізіях цього часто драм. перетворення саме вона допомогла українцям на всіх істор. етапах мобілізувати зусилля для фіз. і духов. життєствердження, самозбереження. За часів Київ. Русі органічно засвоєно *християнство* сх. обряду. Від 18 ст. розпочинається процес необхід. самоідентифікації місц. К. т. у вигляді саморефлексій, шляхом творення наук.-літ. систематизації фактів цієї культури. У часи Просвітництва, романтизму, укр. народництва ретельно збирали та осмислювали ті факти для розуміння вкрай важливої ролі К. т. в істор. долі українського народу. Парадокс укр. К. т. полягає у тому, що попри всі руйнації, катастрофи, вона все ж таки збереглася у підкапіталіст. і підрад. часи, розвивається у добу Незалежності. При всіх числен. паралелях з ін., доволі схожими культур. моделями світу варто наголосити, що укр. К. т. завжди відігравала, а в певних реліктах і досі відіграє унікал. роль вкрай важливої запоруки, інституц. засобу етніч., а тепер і нац. самозбереження. Так, укр. література від І. Котляревського, укр. профес. театр, образотворчі мистецтва, кіномистецтво у багатьох своїх жанрах та естет. підвалинах, образності постають як особливе художнє продовження певних явищ К. т. Нині простежуються інтенсивне нагромадження етнол.-етногр. та ін. літ-ри довкола К. т., інтерес до неї з боку засобів мас. комунікації, а також численні спроби мас. повернення сучасності до давніх форм реліг. та ін. звичаєвості. Найрізноманітніші зведення про К. т. зібрано у пр. «Ethnographic Atlas» («Етнографічний атлас», Піттсбург, 1967) Дж.-П. Мердока. Зараз створ. комп'ютер. банк – «Human relations area file» («Ареальна картотека людських відносин»), що містить дані про понад 600 К. т. Традиц. суспільства дотепер існують у Пд. Америці, Африці, Австралії.

## Рекомендована література

1. Іванов В. В. Найдавніші форми людської культури та їх відображення у первісному мистецтві // Всесвіт. 1976. № 6;

2. Топоров В. «Світове дерево»: універсальний образ міфопоетичної свідомості // Там само. 1977. № 6;
3. Завадська Є. Класичне тибетське мистецтво // Там само. 1979. № 6;
4. Семчишин М. Тисяча років української культури. К., 1993;
5. Гірц К. Вибране. К., 2001.

### **Бібліографічний опис:**

Культура традиційна / В. Л. Скуратівський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-51471>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).